

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LXI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL TIBERIU RUSTOIU

Colegiul editorial:

RADU ARDEVAN – Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
NIKOLAUS BOROFFKA – Deutsches Archäologisches Institut, Berlin
HORIA ION CIUGUDEAN – Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia
SORIN NEMETI – Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
CHRISTOPHER F. E. PARE – Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz
ZENO KARL PINTER – Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu
CRISTIAN IOAN POPA – Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
FLORIAN MATEI-POPESCU – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
IOAN CAROL OPRIȘ – Universitatea București
EMANOIL PRIPON – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
AUREL RUSTOIU – Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
CRISTIAN SCHUSTER – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
VOLKER WOLLMANN – Obrigheim

Colegiul de redacție:

RADU OTA – redactor șef
SIDONIA PETRONELA OLEA – secretar de redacție
CRISTINEL FÂNTÂNEANU – secretar de redacție
ADINA BOGDAN – membru
GEORGE VALENTIN BOUNEGRU – membru
ILIE LASCU – membru
CRISTIAN TITUS FLORESCU – membru
ANCA TIMOFAN – membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
510010 ALBA IULIA
Str. Mihai Viteazul, 12-14
Tel. 0258/813300

Mailing address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
RO – 510010 ALBA IULIA
12-14, Mihai Viteazul St.
Tel. (+40) (258) 813300

www.revista-apulum.ro; www.mnuai.ro

© 2024 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LXI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXXIII

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor

Materialele nepublicate nu se restituie autorilor

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

IOAN OPRIȘ, In memoriam Hadriani Daicoviciu (11 octombrie 1932 – 4 octombrie 1984).....	XI
RADU ARDEVAN, Câteva amintiri despre Hadrian Daicoviciu.....	XXXI
VASILE MOGA, In memoriam Hadriani Daicoviciu.....	XXXIX
CRISTINEL FĂNTÂNEANU, Profesorul Sabin Adrian Luca la 65 de ani.....	XLI

STUDII ȘI ARTICOLE – STUDIES AND ARTICLES

ARHEOLOGIE & ANTROPOLOGIE

ARCHAEOLOGY & ANTHROPOLOGY

RADU-ANDREI SPIRIDON, Materialul litic șlefuit din situl de la Tărtăria - <i>Gura Luncii</i> (jud. Alba, România). Campaniile 2019 și 2021 <i>The Ground Stone Assemblage from Tărtăria - Gura Luncii (Alba County, Romania). 2019 and 2021 Campaigns</i>	1
TÜNDE HORVATH, An Unprovenanced Human Figurine in the Collection of Classical Antiquities of the Museum of Fine Arts (Part 1) <i>O figurină antropomorfă de origine necunoscută în colecția de antichități clasice a Muzeului de Arte Frumoase (partea I)</i>	51
GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, ORIANA SVEDAC, ANDREI MĂRINCEAN, SORIN FELEA, Cercetările arheologice preventive de la Șag – <i>Situl 5</i> (jud. Timiș) <i>Rescue Archaeological Research at Șag – Site 5 (Timiș County)</i> ...	95
GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, Proto-monede, bijuterii, amulete... Despre două categorii de piese de bronz descoperite în teritoriul Istro-Pontic (secolele V-III a.Chr.) <i>Proto-Coins, Jewels, Amulets... About Two Categories of Bronze Pieces Discovered in the Istro-Pontic Territory (5th-3rd Centuries BC)</i>	167

DOREL BONDOC, LIVIA BUZOIANU, O amforă elenistică șampilată de la Dăneasa, județul Olt <i>A Stamped Hellenistic Amphora from Dăneasa, Olt County.....</i>	193
MARIAM SLIMOUN, Les épitaphes bilingues, latin et araméen, de Tibiscum <i>Epitafurile bilingve, în latină și aramaică, de la Tibiscum.....</i>	199
GABRIELA FILIP, Sarcophagus of <i>Aelius Iulius Iulianus</i> from Romula, an Expression of Roman Provincial Art and Poetry <i>Sarcofagul lui Aelius Iulius Iulianus din Romula, o expresie a artei și poeziei provinciale romane</i>	231
RADU OTA, ANDREI BUTA †, Material tegular șampilat descoperit recent în castrul roman de la Apulum <i>Stamped Tegular Material Recently Discovered in the Roman Fortress of Apulum</i>	247
DAN GEORGE ANGHEL, Utilizarea gudronului din coajă de mesteacăn în perioada romană la Apulum <i>Use of Birch Bark Tar During the Roman Period at Apulum.....</i>	281
CSABA SZABÓ, IOAN MUNTEAN, MIRUNA LIBIȚĂ-PARTICĂ, ORSOLYA GYURKA, Materiality of Roman Religion in Apulum. Catalogue and Topography of the Finds <i>Materialitatea religiei romane la Apulum. Catalogul și topografia descoperirilor.....</i>	311
RADU PETCU, INGRID PETCU-LEVELI, A Lead Votive Statuette Depicting a <i>Genius Cucullatus</i> Discovered Near Tomis (Moesia Inferior) <i>O statueta votivă din plumb ilustrând un Genius Cucullatus descoperită lângă Tomis (Moesia Inferior).....</i>	377
ALEXANDER HARIZANOV, <i>Plumbatae</i> from <i>Dacia Ripensis</i> : the Lead-Weighted Darts From a Newly Discovered Fortified Settlement Near Modern-Day Dimovo, Bulgaria, in Their Provincial and Regional Context <i>Plumbatae din Dacia Ripensis: săgeți de mână cu plumb dintr-o așezare fortificată recent descoperită lângă Dimovo de astăzi, Bulgaria, în contextul lor provincial și regional</i>	395

ARHEOZOOLOGIE

ARCHAEOZOOLOGY

- ALEXANDRA-PAULA SICOE, MIHAI GLIGOR, SIMINA MARGARETA STANC, Exploatarea resurselor animale în așezarea eneolitică de la Alba Iulia - *Lumea Nouă*: analiza arheozoologică a unui complex aparținând grupului Foeni
Exploitation of Animal Resources in the Eneolithic Settlement of Alba Iulia - Lumea Nouă: Archaeozoological Analysis of a Feature Belonging to the Foeni Cultural Group 433
- XENIA POP, Cercetări arheozoologice în așezarea din epoca bronzului târziu de la Conop - *Sit 5* (Jud. Arad)
Archaeozoology Research in the Late Bronze Age Settlement at Conop - Sit 5 (Arad County)..... 455
- GEORGETA EL SUSI, FLORIN CIULAVU, Cercetări arheozoologice în așezarea romană de la Apulum – Colonia Aurelia Apulensis
Archaeozoological Research in the Roman Settlement from Apulum – Colonia Aurelia Apulensis 471

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII

RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

- ANDREEA-BRÂNDUȘA BUNGĂRDEAN, Intervenții de conservare și restaurare asupra unui ancadrament de piatră descoperit la clădirea fostei primării din Turda
Conservation and Restoration Interventions on a Stone Framing Discovered at the Building of the Former Town Hall in Turda 503
- CARMEN CECILIA DRAGOMIR, Salvarea și protejarea patrimoniului cultural mobil provenit din descoperiri întâmplătoare. Studiu de caz: depozitul de bronzuri din comuna Iara, județul Cluj
Saving and Protecting Chance Discoveries of Movable Cultural Heritage. Case Study: the Bronze Deposit from Iara Comune, Cluj County..... 517

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

- MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Tudor Roșu, Florin Bogdan, *Apulum. În universul unei reviste*, Bibliotheca Musei Apulensis XLII, Editura Muzeului Național al Unirii Alba Iulia – Editura Mega, Alba Iulia – Cluj-Napoca, 2023, 214 pagini..... 527
- GEORGE BOUNEGRU, Andrea Popa, *Managementul integrat al patrimoniului cultural mondial în România*, Studiu de caz: frontiera romană din Dacia. Siturile de epocă romană de la Brețcu, Comolău și Boroșneu Mare, Editura Astra Museum, Sibiu, 2023, 279 pagini, 73 figuri..... 537
- CLAUDIU PURDEA, Augustin Lazăr, Sorin Alămoreanu, Marius M. Ciută (ed.), *Combaterea spălării bunurilor culturale pe piața antichităților: rolul expertului judiciar/Fighting the laundering of cultural goods on the antiques market: the role of the judicial expert: in memoriam Barbara Deppert-Lippitz*, Ed. Universul Juridic, București, 2024, 311 pagini..... 539

CRONICA PUBLICAȚIILOR

THE CHRONICLE OF THE PUBLICATIONS

- GEORGE BOUNEGRU, Cronica publicațiilor membrilor Secției Arheologie, apărute în anul 2023..... 545
- SIDONIA PETRONELA OLEA, Cronica publicațiilor membrilor Compartimentelor Restaurare ceramică – metal – textile și Restaurare piatră din cadrul Centrului Național de Conservare – Restaurare Carte Veche Alba Iulia, apărute în anul 2023..... 550

NECROLOG

OBITUARY

RADU OTA, ANCA-DANIELA MATIȘ, ANCA TIMOFAN
Andrei Buta, un destin frânt prea devreme.....551

Lista autorilor.....555

PROFESORUL SABIN ADRIAN LUCA LA 65 DE ANI

Cristinel FĂNTÂNEANU

Încă de la începutul acestor rânduri, aş vrea să fac o mărturisire: acum 31 de ani, când, ca tânăr student istoric la Alba Iulia, urma să-mi fac practica arheologică obligatorie de la finalul anului I pe şantierul arheologic de la Orăştie – *Dealul Pemilor*, nici prin gând nu-mi trecea că acum, în anul de graţie 2024, voi scrie la aniversarea unuia dintre profesorii coordonatori ai cercetării, dar acum şi în calitate de prieten.

Anul acesta Profesorul Sabin Adrian Luca împlineşte 65 de ani. Nu voi insista pe biografia sau realizările domniei sale deoarece acestea sunt bine cunoscute¹. Voi evidenţia de această dată mai degrabă legăturile sale (profesionale, dar şi umane) cu judeţul Alba. Iar acestea au început devreme, încă din timpul studenţiei, când a participat la cercetările arheologice de la Cheile Aiudului, în anul 1982, sub conducerea regretatului Nicolae Vlăssă.

Participarea sa la săpăturile arheologice din judeţul Alba a continuat în anii 1999 şi 2000, de data aceasta ca membru al colectivului de cercetare, pe şantierul de la Aiud – *Cetăţuie* (responsabil ştiinţific – Horia Ciugudean).

Dar cu siguranţă şantierul arheologic din judeţul Alba de care şi-a legat definitiv numele şi pe care îl iubeşte din tot sufletul, este cel de la Tărtăria – *Gura Luncii*. Încă din anul 1989, a luat parte la cercetările arheologice sistematice desfăşurate în acest important sit preistoric din România, care erau coordonate de profesorul Iuliu Paul. Din păcate, acestea au fost întrerupte o bună perioadă de timp. A venit însă anul 2010, când, la iniţiativa şi sub coordonarea sa ştiinţifică în calitate de responsabil şi cu sprijinul Muzeului Naţional al Unirii Alba Iulia (în calitate de instituţie organizatoare) şi al Universităţii „Lucian Blaga” din Sibiu, săpăturile arheologice din acest punct au fost reluate cu succes.

Cercetările reluate atunci, în 2010, continuă şi în prezent, cu o mică întrerupere în anul 2020, din cauza pandemiei de COVID19. În tot acest răstimp, Profesorul Luca a fost cu totul implicat în toate aspectele legate de şantier, descoperiri etc. Şi nu mă refer doar la perioada efectivă a fiecărei campanii din teren, ci şi la cele ante şi post săpătură.

Dar afinitatea sa pentru Alba şi legăturile sale cu judeţul nostru nu se limitează doar la şantierele la care a participat sau le-a condus. Astfel, este de mult timp o prezenţă nelipsită din sumarul anuarului *Apulum* al Muzeului Naţional al Unirii Alba Iulia. Contribuţiile sale la cunoaşterea preistoriei, în

¹ Florescu 2019.

general, a neoliticului, în special, din aceste locuri și legăturile comunităților de aici cu zonele învecinate sau mai îndepărtate, sunt extrem de valoroase și cei din breasla noastră o știu foarte bine. Foarte multe din aceste articole și studii (de fapt, marea majoritate) sunt elaborate împreună cu colaboratorii săi. Niciodată nu a uitat și nu uită să îi menționeze pe toți cei care au avut sau au o cât de mică contribuție la cercetarea care face obiectul articolului, studiului sau lucrării respective.

Legăturile editoriale ale Profesorului Luca cu Alba Iulia și cu Muzeul Național al Unirii Alba Iulia există nu numai la nivel de *Apulum*, ci și la nivelul seriei *Bibliotheca Musei Apulensis*, unde a publicat mai multe volume scrise cu acribie și cu o înaltă ținută științifică.

Nu în ultimul rând trebuie amintite participările domniei sale an de an la sesiunile de comunicări organizate de instituția noastră, în principal cea desfășurată cu ocazia Zilei Naționale, unde putem spune fără teama de a greși, că este (într-un limbaj mai puțin academic) *unul de-al casei*.

Lăsând la o parte toate aceste legături profesionale ale Profesorului Sabin Adrian Luca cu județul Alba și cu Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, nu pot să nu amintesc de legăturile umane.

Așa cum scriam mai sus, la începutul acestor rânduri, l-am cunoscut efectiv în anul 1993, student fiind, în practica studentescă arheologică de pe șantierul de la Orăștie – *Dealul Pemilor*, unde era responsabil științific, dar și coordonator al practicii din partea Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, alături de profesorul Ioan Alexandru Aldea din partea Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.

După ce am terminat studiile, în anul 1997, a urmat o perioadă destul de lungă (10 ani) în care relațiile și interacțiunile noastre au fost sporadice, eu fiind angajat al Muzeului Județean Vâlcea. Îmi amintesc de o excursie a studenților din Sibiu în Râmnicu Vâlcea (și nu numai), care a inclus și Muzeul de Istorie, și când am mai discutat despre meseria (și pasiunea) comună: arheologia.

Situația s-a schimbat radical din anul 2007, an în care m-am angajat la Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, dar mai ales din 2010, când au fost reluate cercetările de la Tărtăria – *Gura Luncii*, unde sunt responsabil din partea instituției noastre.

Aș vrea să amintesc numai de lungile discuții despre „*fascinanta*” (așa cum se exprimă domnia sa) lume a arheologiei, avute în serile de la Tărtăria, la diferitele sesiuni de comunicări unde ne-am întâlnit, sau pur și simplu la un prânz sau la o cină luate împreună. Chiar dacă discută despre arheologie în principiu, întodeauna Profesorul Luca încearcă și îndeamnă să vedem dincolo de cioburi, dincolo de contexte, dincolo de împărțiri în faze și subfaze, dincolo de tipologii, să vedem oamenii din spatele acestora, cu viața lor, cu credințele lor, cu îndeletnicirile lor, ducând astfel la o altfel de înțelegere mai bună, pentru că,

nu-i așa, asta e menirea științei noastre. Toate acestea, cu ajutorul unei vaste culturi, al analogiilor din diferitele epoci istorice și spații geografice (uneori destul de vaste), precum și al etnologiei și etnografiei. Ar mai fi multe, foarte multe de spus despre Profesorul Sabin Adrian Luca, dar, evident, spațiul nu ne permite. Așa că, încheiem cum se cuvine:

La mulți ani, Profesore! Toate cele bune!

Bibliografie:

Florescu 2019 – C. T. Florescu, „Profesorul Sabin Adrian Luca”, *Apulum*, LVI/1, p. IX-XIII.

